

UNVANSIZ MAKTUL

Andrea Camilleri (6 Eylül 1925, Porto Empedocle) İtalyan yazar, yönetmen.

Neyyire Gül Işık Yükseköğrenimini İtalya'da Floransa Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi'nde yaptı. Yurda dönünce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne okutman olarak girdi (1971). 1986'da yeni kurulan İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nın yönetimine atandı. Bu görevlerini 1997 güzüne değin kesintisiz sürdürdü.

Madrid Complutense Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri veriyor, yazarlık ve çevirmenlik uğraşını sürdürüyor.

Montale'nin Şiir Evreninde Anlamsal Yapılar (1978), *İspanya, Bir Başka Avrupa* (1991) başlıklı kitaplarından başka, Italo Svevo, Italo Calvino, Leonardo Sciascia, Juan Goytisolo, Ortega y Gasset, Antonio Muñoz Molina, Giorgio Bassani gibi yazarlardan çeşitli çeviriler yapmış; I. Svevo'nun *Zeno'nun Bilinci* kitabıyla Azra Erhat Çeviri Ödülü'nü almıştır.

ANDREA CAMILLERI

Unvansız Maktul

Roman

Çeviren
Neyyire Gül Işık

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5059
Edebiyat - 1442

Unvansız Maktul - Andrea Camilleri

Özgün adı: *Privo di titolo*
Çeviren: Neyyire Gül Işık

Kitap editörü: Filiz Özdem
Düzeltili: Alper Zorlu

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: İlknur Efe

Baskı: Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy / İstanbul
Tel: (0212) 624 21 11 Faks: (0212) 624 21 17
www.matbaasistemleri.com
Sertifika No: 20706

Çeviriye temel alınan baskı: Sellerio, Palermo, 2005
1. baskı: İstanbul, Şubat 2018
ISBN 978-975-08-4179-8

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 12334
© 2005 Sellerio Editore, Palermo.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 34433 Beyoğlu / İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Sunuş

Camilleri ve Sicilya'sı

Sicilya'nın 19.-20. yüzyıl İtalyan yazınına sağladığı katkı, diğer bölgelerin her birininkine kıyasla nicel üstünlüğe sahip olduğu gibi, nitelik bakımından da önde gelenlerdendir. *Unvansız Maktul*'un yazarı Andrea Camilleri de, Verga ve Pirandello ile başlayan uzun bir yazarlar dizisinin günümüzdeki son temsilcisi, ülkesinin şu sıralar dünyada en çok okunan ve çeşitli dillere en çok çevrilen yazardır.

Pek özgün, pek renkli, çokyönlü sahne ve perde adamı kişiliğiyle göz kamaştırır Camilleri: Roma Deneysel Sinema Merkezi'nde öğretim verdikten başka, kırk yılı aşkın süreyle senaryo yazarlığı, tiyatro ve televizyon yönetmenliği, hatta aktörlük yapmıştır; 1978'de başlayan olağanüstü verimli yazarlık etkinliğinin yüzüncü ürününü 2016'da yayımlamıştır, üstelik noktaladığı söylenemez. Günümüzde 92 yaşında, Roma'daki evinde hâlâ üretmeyi sürdürmektedir: Gözleri artık görmediği için yapıtlarını dikte ederek, hem ancak Sicilya lehçesini, üstelik onun "Vigata ağzını" bilen birisine.

Italo Calvino'nun *Görünmez Kentler* romanının en anlamlı yeri şöyledir:

"Kubilay Han, dizinin dibine oturmuş ona yolculuklarında gördüğü kentleri anlatan Marco Polo'ya dedi ki: 'Bütün kentleri anlat, ama doğduğun kent Venedik'ten hiç söz etmedin.' Aslında anlatıklarımın hepsi Venedik'ti" dedi Marco Polo.

Marco Polo'nun Venediği gibi, Camilleri'nin de hemen bütün yapıtlarında tarihinin farklı dönemlerinde geçen, binbir bilmeceli ve sürükleyici olayın aracılığıyla anlattığı bir "Vigata"sı vardır: Sicilya haritalarında o adla arandığında bulunmayan, yazarın düşgücünün ürünüymüş gibi görünen ufak bir tarihsel kent. Ama aslında yerlemleri de, coğrafyası da bellidir: Camilleri'nin 1925'te

doğduğu Porto Empedocle'dir o, Sicilya'nın Afrika'ya bakan güney cephesinde, Pirandello'nun yurdu Agrigento'nun limanı. Adanın yarımada'ya bağlanan ucu Messina'dan, dolayısıyla İtalya'dan en uzak kesimi, özbeöz Sicilya. Akdeniz'in en eski uygarlık merkezlerinden biri olarak, sırayla Yunan, Roma, Arap, Norman, Aragon, İspanyol, Fransız egemenliğinde yaşamış ve her birinin izlerini koruyan adanın eşsiz tarihinin ürünü, kendine özgü toplumunun, duyarlılığının ve dışavurumlarının, "Sicilyalılığın" özüdür sanki.

Yapıtlarında hemen her zaman gerçek olaylardan, bazılarında kendi yaşamında tanık olduğu vakalardan yola çıkarak onları irdeleyip derinleştiren, genişleten, aslında onların ötesinde, kendi Sicilyasını öykülemeyi amaçlayan yazar, "gerçek olaylar ve şahıslarla hiçbir ilişkisi olmadan" rahatça çalışabilmek için kendine bir özgürlük alanı olarak yaratmıştır o "Vigata"yı. Agrigento'yu da Montelusa adını vererek anar. Dünyasının coğrafi sınırları adanın güney kıyısında Gela'dan Sciacca'ya varır, geri kesiminde Caltanissetta'yı ve Caltagirone'yi kapsar, büyük kent olarak başkent Palermo'ya bağlanır.

Anlatım tekniğinde sürükleyicilik ögesi önde gelir: Suya atılan bir taş gibi, ilkin esrarlı bir olaya, genellikle bir cinayete odaklanır; oradan yola çıkar, sonra onu bir gerilim öyküsü biçiminde, suda halkalar gibi genişletir, genişletir, adli vaka giderek zenginleşir, bir toplumsal olgu biçiminde gelişir; yazar kalemini bir sinema kamerası gibi çevresinde gezdirir, Sicilya'nın –özellikle de o belli kesiminin– kendine özgü, birbirinden renkli kişilerini gündelik gerçeklikleri, yiğitlikleri ve sefaletleri, inanışları ve inançsızlıkları, gizli kapaklı çıkar ilişkileri ve hesapları içinde yakalayıp büyük bir canlılıkla resmeder, konuşmalar yoluyla okura neredeyse seslerini duyurur, kafa yapılarını, zihinsel kalıplarını ele verir. Anlatı ilerledikçe, gözlerimizin önünde Sicilya toplumunun belli bir zaman kesiti içindeki mozaikçi biçimlenir olanca özgünlüğüyle. Giderek yavaş yavaş Sicilya'nın insancıl gerçeği ortaya çıkar, o gerçeği dünyuyla ve bugünüyle, tarihsel ve kültürel nedenleriyle kavramaya başlarız, Sicilya gezegeninde işlerin neden başka türlü değil de işte öyle olduğunu, neden başka türlü olamayacağını anlarız. Camilleri bunu hiçbir öğretici yanal açıklamaya gerek bırakmadan, kısacık konuşmalarla, sanki kaleminin ucuna takılıvermiş, kestirmeden betimlemelerle, hatta değinmelerle yapar, olayların bir giriftleşip bir çözülen yumağını acı bir alaycılıkla izletirken okurunu bol bol

eğlendirerek, Sicilya'nın taşrasının ve kişilerinin “ağlanacak hallerine” güldürerek. “Sicilya insanı için” der Camilleri, “ironi hayatta kalmanın tek yoludur.”

Başka bir ülkede, hatta İtalya'nın başka bir kentinde basit, sıradan sayılacak, öyle ele alınarak işlem görecektir durumlar –zenginleri, yoksulları, soyluları, burjuvaları, mafyacıları, jandarması, polisi, esnafı, öğretmenleri, din adamları, katilleri, dalaveracılarıyla– Sicilya insanının kendince tepkileri sonucunda karmaşık bir düğüme dönüşür. Anlatının sonunda düğüm çözüldüğünde, başlangıçtaki olay geniş ve çok düşündürücü bir Sicilya tablosunda sanki ufalmış, bir ayrıntı olarak kalmıştır; yazar bizi istediği aşamaya ulaştırmış, kendi Sicilya'sının nedenleriyle nasıllarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Tomasi di Lampedusa'nın ve Sciascia'nın hamurundan olduğunu böylece kanıtlar Camilleri.

Romanlarında hemen her zaman esrarlı olayı, bilmeceyi çözmekle, görünenin derinindeki görünmeyen gerçeği gün ışığına çıkarmakla uğraşan bir başkişiyeye yer veren yazar, dünyada –Türkiye’de de–, hatta kendi ülkesinde ününü büyük ölçüde “Komiser Montalbano” adıyla yarattığı anlatı kişinin adli serüvenlerine borçludur: 1992’de ortaya attığı o Vigatalı polis tipi o kadar sevilmiştir ki, ısrarlar üzerine 22 romanlık bir polisiye dizisine dönüşmüş ve güney Sicilya’da güncel olayları da işleyerek, büyük bir başarıyla televizyona aktarılmıştır.

Ancak Camilleri'nin aydın yükümlülüğünün ağırlığı 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl ortalarına değin gelişen olaylara odaklandığında ortaya çıkar; yani Sicilya'nın, 1860'larda kendi dışında, uzağında oluşan İtalyan Birliği'ne, devrimci ve serüvenci komutan Garibaldi'nin yaptığı çıkarma sonucunda, edilgenlikle eklenmesinden başlayıp II. Dünya Savaşı ertesine değin geçen tarihsel gelişimlere gönderme yapan, siyasal-toplumsal temelli yapıtlarında. Elbette ki bu noktada Montalbano dizisini oluşturanlardan çok daha derinlikli romanlar söz konusudur.

Yazarın olgunluk çağının ürünü olan ve 2003'te basılan *Unvansız Maktul* onlardan biri, hatta yakın tarih olaylarını izlemesinden ötürü, çoğu okurun ve eleştirmenin gözünde en can alıcısıdır. Özyaşamsal bir değinmeyle açılır, yazar kendi belleğinden yola çıkar, son

aşamasına çocukluğunda tanık olduğu bir olaya odaklanır, sonra gelişimini geri dönüşlerle –ya da filmi geri sararak– bir siyasal-toplumsal belgesel havasıyla sunar. Böylece, bir tek cinayete yansıdığı kadarıyla, –düş gücünün ardı sıra dolaşmayıp o gerçek trajediye doğrudan gönderme yaptığını belirtmek için, bu kez Vigata adını vermediği– Porto Empedocle ve dolaylarındaki yirmi yıllık tarihsel gelişimi, belgeleriyle birlikte ve nedenleriyle resmeder. Kameronun önünde kent halkı gülünç, cahil, çıkarıcı, çaresiz, acınası kişileriyle geçit yapar. Yörenin kendine özgü davranış şifrelerini izleyen yerlilerinin karşısında, Sicilya’ya yarımada atama yoluyla gelmiş İtalyanlar eğer bir yerel rehberden yoksunsalar o şifreleri çözemezler, içinde dolandıkları ortamı kavrayamazlar.

Öykü “Faşizmin yirmi yılı” olarak bilinen döneme yayılmıştır; 1921’de I. Dünya Savaşı sonrasının kargaşa ve yoksulluğunda, güçsüz siyasal partileriyle toparlanmaya çabalayan İtalya’da paramiliter mangalarının uyguladıkları parlamento dışı şiddet eylemleri sayesinde yükselen Mussolini faşizminin giderek bir siyasal parti kimliği edinmesinden ve çaresiz kalan kralın rızasıyla iktidarı ele geçirmesinden, II. Dünya Savaşı sırasında 1942’de Sicilya’ya Müttefik çıkarmasına değin geçen döneme. Camilleri o tarihsel olayların fonunda iki gerçek somut olayı resmî yazışma belgelerini, sorgu tutanaklarını, gazete haberlerini kullanarak, düş gücünün desteğiyle ve acı bir alaycılıkla izler: Biri, kent merkezinde anacaddenin yanı başında, karanlık, izbe bir sokakta kurulan bir pusunun ölümle sonuçlanması, cinayetin kovuşturulması ve davasının mahkemede görülüşü; öbürü, iktidarı yeni ele geçirmiş, “Duceleşmekte” olan Mussolini’nin gönülsüzce çıktığı “Sicilya seferi” sırasında, kendi adını taşıyan orman-kent “Mussolinia”nın temellerini atışı. Tabii ki toplumsal dinamiğin özgünlüğü sonucunda, iki olay da ancak Sicilya’da olabileceği biçimde gelişir ve tabii ki hiçbir şey görüldüğü gibi değildir.

İleri yaşının ulaştırdığı noktada, Camilleri günümüzün siyasal-toplumsal tablosunu ve kendi konumunu şu sözlerle özetliyor: “Ömrüm boyunca siyasal savaşım verdim ve bugün torunlarıma bırakacağım tek miras mutlak bir belirsizlik.”

Öğrencisi A. Manzini yazarı şöyle betimliyor: “Az konuşan, çok sigara içen, sonuçta insanı güldürmeyi bilen biri.”

• • •

Çeviri edimi, sözcüklerin çoğul anlam içermelerinden, metnin arka planındaki bir kültürel örgüden kaynaklanmalarından dolayı, haliyle sözcüksel ve sözdizimsel açıdan yorum ve seçim gerektirir. O işlem kimi yapıtta daha kesin, kimi yapıtta daha yumuşak olur. Çevirmen, nankör uğraşı sırasında elinden geleni yapar, yine de çeviride bir şeyler kaybolur.

Ancak sıra Camilleri'yi çevirmeye geldiğinde, yazar tümüyle kendine özgü bir dil kullandığından ötürü, çevirmen ne yaparsa yapsın, hangi dile aktarırsa aktarsın, başlı başına bir boyutun kaybolması kaçınılmaz: Konuşmalara, hatta anlatıma olduğu gibi yansıyan, ona canlılığını sağlayan *yöresellik* boyutunun.

Camilleri, diğer adalı yazarlardan farklı olarak, büyük bir cesaretle anlatımına Sicilya lehçesini yansıtmış, hatta adanın güney kesiminin “Vigata ağzı”nı aktarmıştır. O kadar ki İtalya’da ilk yapıtlarının okunması ve tutulması hayli güç, hayli geç olmuştur. Hatta 1980’de basılan *Un filo di fumo* (Bir ince duman) romanının ilk basımına yayıncı ufak bir sözlük eklenmesi gereğini duymuştur. Ancak yöresel gerçeğini yöresel dili kullanmadan başarıyla canlandıramayacağını duyumsayan yazar biçeminde ayak diremiş ve sonunda onu öylece dayatmayı ve sevdirmeyi başarmıştır. İtalyan okurları da artık Camilleri’nin yapıtlarının özgün tadına alışmış, onu, hâlâ zorlansalar da, sözlüksüz okumayı kabullenmişlerdir.

Ülkesinin okurları bile böylesi bir güçlülükle boğuşurken, yöresel boyutun yabancı dillere kayıpsız aktarımı tümenden olanaksız. Çeşitli uluslardan çevirmenlerinin çabası karşısında, yazarın kendisi şu gerçekçi yorumda bulunuyor: “Bereket çevirmenlerin çoğu çok akıllıca bir seçim yapıyor, yapıtlarımın çevirisinde kendi ülkelerinin bir yöresel lehçesine başvurmayı reddediyorlar.”

Dolayısıyla şunu açıksözlülükle belirtmiş olalım: Camilleri’nin yapıtlarını eline alan Türk okur, onların aslında çok daha renkli, çok daha canlı, çok daha kıvrak bir dilde kaleme alınmış olduğunu bilmeli. Ancak çeviride soluklaşmış, tekdüzeleşmiş haliyle de olsa, Camilleri’nin anlatısı, biçimiyle değilse bile içeriğiyle, okura her zaman farklı, şaşırtıcı bir âlemin kapısını açıyor, acı-tatlı sürprizlerle dolu, unutulmaz bir ödül oluyor.

Neyyire Gül Işık
Ekim 2017